

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

ИЗЛАЗИ ДВА ПУТ СВАКОГ МЕСЕЦА У СВЕСКАМА ОД 3 И
ВИШЕ ТАБАКА. ЦЕНА ЈЕ: ЗА СРБИЈУ 12 ДИНАРА, А ЗА ЦРНУ
ГОРУ, БУГАРСКУ, БОСНУ, ХЕРЦЕГОВИНУ, АУСТРО-УГАРСКУ,
РУМУНИЈУ И ТУРСКУ 15 ДИНАРА НА ГОДИНУ.

ПРЕТПЛАТА СЕ ШАЉЕ

УПРАВИ

КР.-СРП. ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ,

А РУКОПИСИ УРЕДНИШТВУ.

XV СВЕСКА

У БЕОГРАДУ 15. АВГУСТА 1885.

ГОДИНА VI

УКАЗИ ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА

Његово Величанство Краљ благоволео је, на предлог министра просвете и црквених послова, указом својим од 17. Јула ове год. поставити:

Јована Станојевића, свештеника неготинског, за почасног члана конзисторије епархије неготинске.

Његово Величанство Краљ благоволео је, на предлог министра просвете и црквених послова, указом својим од 31. Јула ове год. решити:

Да се Светозару Цветковићу, свештенику, секретару конзисторије епархије нишке уважи оставка, коју је поднео на државну службу.

Његово Величанство Краљ благоволео је, на предлог министра просвете и црквених послова, указом својим од 5. Августа ове год. решити:

Да се Алекси Петровићу, свештенику, протоколисти конзисторије епархије београдске уважи оставка, коју је поднео на државну службу.

Разрешења од дужности наставника средњих школа

АКТОМ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

разрешен је:

У КРАГУЈЕВАЧКОЈ ГИМНАЗИЈИ:

г. Милан Мужа, предавач, 17. Јула ове године.

У ПРИОРЕЧКОМ ОКРУГУ :

Умрли :

г. *Крста Велковић*, учитељ основне школе малоизворске, 9. Јула ове године, пошто је дужност напустио.

г. *Божидар Јовановић*, заступник учитеља школе у Доњој Белој Реци, 23. Јула ове године, због слабе оцене.

Стана Симићка, учитељица IV разреда женске школе крагујевачке, преминула је 4. Јула ове године.

Спасоје Бошковић, заступник учитеља школе големоседске, у врањском округу, убијен је ноћу између 23. и 24. Јула ове год.

Извештај министарског изасланика

О ИСПИТУ ЗРЕЛОСТИ У БЕОГРАДСКОЈ ГИМНАЗИЈИ

ЗА ГОДИНУ 1884-85.

Господине министре!

Којим је редом овогодишњи испит зрелости у београдској гимназији из појединих предмета држан, колико је ученика испит полагало и са каквим успехом, известио Вас је одмах по свршеном испиту управитељ гимназијски, г. Козарац.

С тога сматрам за не потребно да то понављам, па Вам подносим само примедбе своје не показани успех абитуријената у појединим предметима, а уједно и неколике примедбе на нека правила за испит зрелости.

Успех у *Француском Језику* показали су ученици, може се рећи, врло добар, кад се на ум узме оскудица у потребним учебницима и незнатно време, које је дато томе језику. Но још много већег успеха у овоме предмету, а са много мање муке и патега од стране ђака и професора неће бити све дотле, док не буде *претходило бар једно-годишње или двогодишње учење језика латинског* и докле год се не буде ученицима у руке дала *добра француска граматика*, према граматички добро удешени примери за облике француске, удесне *француске читанке* и синтактични задаци за превођење са српског на француски.

Успех у *Немачком Језику* изостао је далеко од онога резултата, какав би се могао очекивати с обзиром на то, да се овај језик учи кроз свих седам разреда. Но не треба се ни томе чудити. Може се не 7, већ двапут и трипут по 7 година учити немачки језик у гимназији, па се опет неће све дотле научити, док год се не испуне они исти услови, које сам навео говорећи о успеху у језику француском.

Што се тиче успеха у *Српском Језику* и у *Историји литературе*, рекао бих, да је врло добар, судећи по одговорима ђачким на постављена питања. Но не могу овом приликом ни то прећутати, како се мени чини, да се у нас у опште много учи тако зване „Историје литературе“, и да у наших свршених гимназиста, а доцније и у великошколаца, има много више туђег мишљења и о најглавнијим делима разних писаца, него своје рођене интуиције у њих.

Испит из *Математике, Физике* и *Јестествености* испао је повољно.

Знање *Историје Света*, какво је показано на испиту, *заостало је далеко* иза онога знања, какво би требало тражити од свршених гимназиста. А заостало је за то, што се овај предмет учи *само три*

године. Три године учи се готово свуда само историја старих народа. Па кад још уз то узмемо на ум, да је у гимназијама образованих народа учење историје старих народа кроз све разреде потпомогнуто методским изучавањем старих језика, које је спојено са сваковременом историјском поуком онда је са свим јасно, да се историја старих народа учи у страним гимназијама још више него три године, да се куд и камо више учи него у нас историја целог света. Најпосле кад узмемо на ум, да је у нашим гимназијама историја старих народа збијена у једну годину, и да настава у овоме предмету није потпомогнута читањем старих историка и беседника, онда се с пуним правом може рећи да су једино нашој младежи затворена врата од тихога храма великих старих људи и времена.

Успех у *Латинском Језику* достигнут је онолики колики се може достићи поред 12 часова кроз цео гимназијски течај. Но тим је успехом тек један корак учињен к оној цели, до које се долази учењем латинског језика у гимназији. На овоме месту да споменем да интерес наше народне наставе неодољиво налаже, да се обазремо на ова два факта: 1. у гимназијама свију народа изван Србије заузимају стари језици највиђеније место; 2. у немачког народа, чије су гимназије признате за најбоље, дато је новом регулативом од г. 1882. само латинском језику 77 часова у 9 разреда гимназијских, и уједно је прописано ово: ако у првом или другом разреду гимназијском има више од 20 ђака, онда се за латинску наставу ови разреди деле на одељења, од којих у сваком има највише 20 ђака.

На усменом испиту из језика, нарочито француског и немачког, пала ми је у очи велика једна неударност, којој у будуће треба крај учинити. А та је неударност ево у овоме. Од оних књига, што се уче-

ницима дају да из њих преводе, има само по *један екземпляр*, па кад се овај да ученику у руке, принуђен је професор питач устајати и ићи к прозваном ђаку, те у књигу закивати и тако стојећи стављати му питања. У будуће треба да су у приправности од сваке оне књиге, из које се ученик из овог или из оног језика пита, бар по *четири екземплара*: 1 за управитеља гимназијског, који испитом управља, 1 за министарског изасланика, 1 за професора питача и 1 за ђака.

И на *трајање усменог* испита зрелости имао бих једну примедбу. Одвећ дуго траје овај испит, отегне се цео *месец дана*. Где год се држи испит зрелости, испитују се дневно просеком по 8 ђака, а за време од 8 до 9 часова. А да би се и у нас овака уштеда у времену могла учинити, морала би се као и у другим државама законом допустити извесна скраћења, као: да испит из *Јестаственице са свим отпадне*, а од испита из Физике и Историје да се ослобођавају они абитуријенти, који су последње две године имали одличну оцену у ова два предмета.

Све скупа узевши ово је моје мишљење о резултату седмогодишњег рада гимназије београдске, па и осталих гимназија. Нигде овај рад није мучнији и нигде испит зрелости није тежи него у нас, а нигде мања спрема за већину струка, које се уче на Великој школи и на универзитетима, него у нас.

А узрок томе?

Што они просветни заводи наши, које ми називамо гимназијама, нису гимназије у оном смислу речи, у којем образовани народи разумеју, као што сам то већ у једној свечаној прилици рекао, и што овога пута са најдубљим убеђењем понављам.

Са изговором да су „*наше гимназије удешене према нашим потребама*“, не

можемо се ни пред ким одбранити, нити пред самима собом, нити пред образованим светом, нити пред потомством.

Ишту ли „наше потребе“ бесмислицу, да наш гимназиста, учећи у II разреду Ботанику, учи механично латински имена свију трава, а овамо ће тек у V разреду почети учити језик латински, и да се тако без икаква узрока наше гимназисте тако рано принуђавају мрзити на онај предмет, од којег нема важнијег у гимназијама свију образованих народа.

Ишту ли „наше потребе“ да гимназисте наше у V разреду почињу у један мах учити три језика: латински, француски и старо-словенски?

Ишту ли „наше потребе“ таку аномалију, да гимназисте наше у V и VI разреду уче и сврше Физику заједно са таким математичким доказима, у којима долазе и тригонометријске функције, а ове се уче истом у VII разреду?

Ишту ли „наше потребе“ да се гимназисте наше *претрпиавају* оноликом масом природњачких предмета — правом *rudi indigestaque mole* — колике не видимо у гимназијама ни једног народа?¹⁾

Ишту ли „наше потребе“ да се учење француског језика не надовезује бар на једногодишње или двогодишње учење језика латинског?

Ишту ли „наше потребе“ да гимназисте наше, који иду у седморазредну гимназију, уче *иуне две године* у IV и V разреду Хемију као засебан предмет, кад овамо видимо, да н. пр. немачке гимназисте, који иду у гимназију са 9 разреда, Хемију не уче као засебан наставни пред-

мет, већ или уз Физику или уз Минералогију?¹⁾

Ишту ли „наше потребе“ да се Историја Света не учи ни онолико, колико се у гимназијама осталих народа учи само историја старог света?

Ишту ли „наше потребе“ да се у нашим гимназијама историја старих народа учи само годину дана, и то не потпомогнута учењем старих језика, које је спојено са сваковременом историјском поуком, док овамо видимо, да се та историја у гимназијама других народа учи три године, и то потпомогнута читањем римских и грчких историка и беседника?

Ишту ли „наше потребе“ да се при учењу пет језика, што се у нас уче у гимназији, не води рачун о *концентрацији наставе* ни толико, да се бар једни исти граматички термини употребљавају?

Ишту ли „наше потребе“ да се „наука о основама *сриског језика*“ учи у оноликој опширности већ у III разреду?

Ишту ли „наше потребе“ да наш гимназиста, који има сведоџбу зрелости у џепу, не зна етимолошки објаснити имена наставним предметима, које је учио, као што су: Граматика, Историја, Космографија, Географија, Ботаника, Зоологија, Биологија, Антропологија, Хигијена, Геологија, Геометрија и т. д.? да не зна етимолошки објаснити ни име заводу, у којем је 7 година провео?

Ишту ли „наше потребе“ да због недостатка наших гимназија у овом погледу — т. ј. због неучења грчког језика — и

¹⁾ Немачке гимназије састоје се из 9 разреда, па за свих 9 година учи се *Naturbeschreibung* највише 10 часова. У нас траје гимназијски течај за *две године мање*, а природним наукама, камо нисам урачунао Физику, даје се у нас 24 часа.

¹⁾ Цео квантум знања, што га гимназисте страних гимназија у Хемији себи прибављају, и поред којег са врло повољним успехом учење овог предмета на универзитету настављају — позивам се на прве ауторитете у Хемији, као што су *Либиг*, за тим професор Хемије на цириншкој политехници. *Болсј* (Bolley), и професор Хемије на берлинском универзитету, *Хофман* — смештен је на 10–15 листи обичне осмине.

даље пати достојанство наше Велике школе, која је принуђена да своје питомце учи алфу и бету?

Ишту ли „наше потребе“ да н. пр. професор класичне филологије у Великој школи с обзиром на знање латинског језика, какво је изнето из гимназије, пред собом има у првој години свршене ученике страног III разреда гимназијског?

Ишту ли „наше потребе“ да *изгледамо* да смо од осталог света за двеста година напреднији, кад смо овамо најмање за толико година назаднији? Ово кажем с обзиром на то, што гимназисте наше већ са четвртим разредом престају учити науку о *хришћанској религији*, док овамо гимназисте у страним гимназијама науку ову уче кроз целу гимназију?

Ишту ли „наше потребе“ да су нам књиге школске, које су за гимназије прописане, како који дан све *дебље*?

Ишту ли „наше потребе“ да нам у гимназијском нашем образовању остаје једна празнина, због које ће књижевници наши целог свог века натезати, која ће њиховим продукцијама вазда печат неког нижег ступња ударати, и због које ће они врло често и такве погрешке правити, на којима ће се у критиковању вежбати ученици страних гимназија?

Ишту ли „наше потребе“ да нам се гимназије састоје само из 7 разреда, па

да су онда гимназисте принуђене готово сваки дан до 12 сати седети у школи, а ученици сиромашни, који живе од давања часова, да немају времена за овај рад?

Ишту ли „наше потребе“ да се тако оградимо од осталог света, да гимназиста наш не може прећи ни у једну страну гимназију, осим ако је готов да изгуби по више година, а овамо сваки дан свечано објављујемо, како смо свом свагом прегли да ступимо у коло културних народа итд.

Најпосле још једну примедбу на подложај министарског изасланика на испиту зрелости. Изасланик овај који би требао да управља испитом зрелости, на овом је испиту *нема фигура*. А осврнимо се и погледајмо ма на коју страну изван наше отаџбине, ми ћемо видети, да испитом зрелости — тим најважнијим испитом државним — управља или школски надзорник средњих школа или који универзитетски професор, којег министар просвете одреди у том случају, кад је надзорнику немогућно испит држати.

Захваљујући се на поверењу, којим сте ме одликовали, поставивши ме за Вашег изасланика, јесам Ваш понизни

Београд 26. Јуна
1885. год.

ЈОВ. ЈУРОМАН.

КАРАКТЕРНЕ СЛИКЕ ИЗ ОПШТЕ ИСТОРИЈЕ

(по А. В. ГРУВЕ-У)

(Наставак)

II АЛБРЕХТ I и СЛОБODНА ШВАЈЦАРСКА

(1308 после Хр.)

1.

Рудолфу није никако испало за руком, да свога сина Албрехта прогласи за на-

следника немачког престола. На наваливање духовних кнежева (курфиршта) изабрат је за краља (1291—98). граф Адолф насавски. Али како је био велики пријатељ грађанству (варошанима) кнежеви су више

заводели Рудолфова сина Албрехта. У битци код Гелхајма близу Вормеа Албрехт над-влада краља Адолфа. Албрехт I био је ваљан, одлучан и храбар као и његов отац. Он је краљевску власт чувао чврсто, утврдио је мир у земљи и приморао је кнежеве на Рајни, да дозволе пловидбу по овој реци. Али он није био благ, дружеван и пријатан као његов отац и народ је дуго говорио: „Овај нема Рудолфове умешности.“ Његов отац умео је не само земље него и срца задобити. Албрехт је хтео да има само земаља и да влада. Рудолф је имао велика имања у Швајцарској и три главна кантона (округа) Швиц, Ури и Унтервалд изабраше га за свога покровитеља. Краљ Албрехт хтео је са свим потчинити Швајцарце. По што им није могао одузети права, која су од старине имали, постави им управнике, који су их јако угњетавали. Један од ових управника звао се Беренгер Ландберг. Седео је у кантону Унтервалду (у Сарну); други се звао Херман Геслер и седео је у кантону Швицу (у Киснаку). Да би застрашио Швајцарце, Геслер је заповедио да се направи једна тврђава, која се звала „Цвинг-ури.“ Кад је један пут јахао кроз кршевити Швиц, и видео једну лену кућу, коју је себи озидвао један честит и уважен човек *Вернер Штауфакер*, рече он са подружљивим презрењем: „Може ли се трпети да сељаци живе у таким лепим становима?“ Управник Ландберг заповеди опет да се једном по-старом сељаку у Унтервалду, Хенриху Мелкталу за неку малу кривичицу одузме један леп пар волова. Кад је се старац тужио на овај поступак, тада му управников слуга рече: „Ако сељаци хоће да једу, могу они и сами плуг вући.“ На ове речи син Арнолд био је тако ражљућен, да је служитеља штаном млатнуо и прет му размрсао. Од Ландбергове љутине морао

је Арнолд одатле побећи. Али управник заповеди да ухвате старог Хенриха Мелктала и да му очи изваде.

2.

Арнолд Мелктал побегао је Валтеру Фирсту, који је живео у Ури и био честит човек. На другом крају фирвалштетског језера становао је Вернер Штауфакер, који пређе преке језера да своме пријатељу Валтеру Фирсту саопшти увреду, коју му је својим речима нанео горди намесник. Већ одавно су били отправљени посланици краљу да му се туже на велике пегоље у земљи. Али њих не хтеше пустити краљу. Тада су ова три човека мислила, да је боље умрети него тако срамно јарам трпети. Они се заверише да у нужди и беди верно један другог потпомажу, и да помоћу божјом обнове савез, кога је швајцарски народ захтевао још пре него што је Рудолф умр'о. Сва три ова човека одоше да се са својим сродницима и сељацима споразумеју. Они нађоше све приправно да се боре за част и слободу отаџбине. Сваки од њих позвао је десеторицу највренијих на заједнички савет. Једне јесење ноћи, године 1307., састаше се у највећој општини, у долини *Ритли*, код фирвалштетског језера, која је била окружена шумовитим бреговима. Кад су се овде искупила тридесет и три човека, подигоше очи звездама, ухватише се за руке и заклеше се Богом да ће повратити своју слободу, али да при том неће кући Хабзбурга учинити никакве штете. Тако су се заклели ови другови и верно су заклетву одржали.

3.

Међу тим Геслер је у својој сумњи био предузео да опроба какви су они људи, који су највише викали противу његове регименте и противу дома хабзбуршког. С

тога заповеди у кантону Ури да се намести на једну високу мотку шешир аустријског херцега и издаде заповест, да сваки, који туда прође мора се шеширу поклонити и показати му своје страхопоштовање. Кад туда прође *Виљем Тел*, који се у долини Ритли са осталима заклео и који је на далеко био познат као врло велики стрелац, не хте се шеширу поклонити. Чим је за то дознао управник, он оде тамо, заповеди да се Тел ухвати и нареди овако: његовог синчића намести под једну липу, а на главу детета метну једну јабуку, а тада заповеди оцу да као добар стрелац устрељи јабуку на детињој глави. Помоћу божјом изврши Тел ову наредбу и устрељи јабуку а главу свога синчића не повреди. Али намесник је по лицу Теловом и свима знацима видео да му је Бог у свему помогао, и за то му рече: „Ти си ваљан стрелац! Инак кажи ми: Ја сам видео да ти испод хаљине кријеш још једну стрелу, на што ти је она?“ Тел оклеваше са одговором и хотећи се извинити рече: „Така је стрелачка потреба.“ Намесник, не верујући овоме, рече му опет: „Телу, томе је други узрок, но кажи ми слободно, а за свој живот буди сигуран.“ Тада Тел одговори: „Добро, господине, по што сте ми живот осигурали, то ћу вам онда истину казати. Да сам ја погодио моје дете, онда бих са овом другом стрелом вас гађао и не бих вас промашио.“ Кад је намесник ово сазнао он рече: „Дао сам ти реч да ти је живот осигуран и одржаћу је. Али по што сам упознао твоју злу ћуд, то ћу ја тебе везати и одвести те на место, где нема ни сунца ни месеца, само да бих од тебе био сигуран.“ Он нареди да га вежу и поведе га са собом преко фирвалштетског језера. Био га је повео у Киснак у свој замак да га тамо у тамницу баца. Али кад су се возили преко језера и дошли с оне стране

Ритли, подиже се дивљи ветар и таласи су тако јаки били, да је намесника спосао страх и он се препаде за свој живот. У таком самртном страху заповеди да откују Тела, који је био врло искусан веслар, да би му он живот спасао. Сад Тел потера чамац противно ветру и таласима. Кад је дошао до брега и угледао једну литицу, притера чамац тамо, зграби своју стрелу и хитро скочи на стену, која се и данас зове Телова стена. Са својом снажном ногом одгурну чамац и отисну га опет на језеро. Пре него што је Геслер стигао на обалу, Тел је већ побегао преко брега и зацао у један кланац код Киснака, на путу куда је Геслер требао да прође. Туда прође намесник, слутећи на зло. Тел затеже своју мишицу и стрела полете у срце строгог господара тако, да он мртав на земљу паде. То не беше за Швајцарце никаква жалост и сазаклетници на Ритли осташе мирни до ноћи у очи нове године (1307. године).

4.

Ноћу у очи нове године дође један од сазаклетника у Ритли, пред тврђаву Розберг, у којој је имао једну пријатељицу девојку. Она му спусти једно уже, помоћу кога се он попе у њену собу. Али млади сазаклетник имао је још двадесет другога, и по што се са девојком споразумео, увукоше и њих помоћу ужета у замак. Тамо нађоше једног служитеља и његову чељад, па затворише капију тако, да нико није могао изаћи, који би што год у Сарну намеснику јавити могао.

На нову годину пође Ландберг у цркву на службу божју. Врло рано деси он двадесет људи из Унтервалда, који су му по обичају донели: јагањце, јариће, зечеве и другу живину, у име поздрава на нову годину. Он заповеди да му се дарови носе

у замак и да чекају док се из цркве не врати. Чим је он отишао један од сазаклетника (завереника) дуну у рог, а на овај знак остали набодоше на штапове оштра копча, која су под скутовима сакривена држали. Још тридесет завереника који су дотле сакривени били дотрчаше тамо. Ових педесет људи освојише замак и продреше унутра. Кад је Ландберг о томе у цркви сазнао побеже дрхтајући у Алпах. Али њега ухватише и ови слободни људи не хтеше пролити његову крв, већ га само заклеше, да иде из њихове земље на свагда.

Кад су тако заузели тврдињу, завереници наложише ватру на Алпима и помоћу ње објавише свима у Унтервалду, да је слобода спасена. Сад исти разрушише у земљи Ури замак, који је Геслер озидео и назвао га „Цвинг ури“, а Штауфакер такође у Швицу разруши господарски замак. Тада настаде радост у сва три кантона и сви су свесрдно благодарили Богу, што им је био у помоћи против силеција господара. Први Јануар 1308. године, јутро на нову годину освануло је као дан слободе швајцарског народа.

5.

Кад је краљ Албрехт чуо, шта се догодило, јако се разгневи и закле се да ове „неваљале пастире“, тешко казни. Али провиђење је друкчије било наредило. Између многих, које је Албрехт увредио својим властољубљем и отимањем земаља, био је и његов рођени синовац *Јован из Швабије*. Он је од свога оца, краљевог брата наследио хабзбуршку област и намесништва у Елзасу, Швајцарској и Швабији. Кад је одрастао тражио је од свога стрица да му изда наследство. Албрехт је заваравео свога синовца од времена на време. У пролеће 1308. беше цар сам отишао у Хабзбуршку. Кад је у Бадену био

на ручку — а то је управо било првог Маја — донеше му становници мајске венце. Тада Албрехт узе најлепши, смејући се метну га на главу свога синовца и рече: „Видите, такву круну можете ви добро носити, друга је за вас још врло тешка.“ Ово исмевање изазва црну намеру, која је још одавна у прима младића зачета. Четири ритера потпомогаше младог и страшног човека у његовој намери.

Из Бадена хтео је Албрехт да иде у рајинска поља, где га је очекивала његова супруга. Кад је донекле изашао навалише завереници на њега. Један завереник ухвати краљевог коња за узду, а други му притрча са речима: „то је награда за неправду“, и удари га копљем у врат. Трећи завереник прободе га мачем. Он гласно јаукну и стропошта се изнемогао са коња. Једна сирота жена деси се ту близу и отрча тамо. У његовом замку, на подножју свога старог града Хабзбург испусти Албрехт душу.

Добри Швајцарци умели су не само задобити своју слободу, већ су је умели и бранити од навале кнежева и племства. Леополд, најмлађи Албрехтов син, крену се године 1386. са изученом војском противу „неваљалих сељака“, надајући се да ће их лако покорити. У оклопе обучени ритери са дугачким копљима поставили су се у ред. Швајцарци у лаким јелечићима појурише са брегова и надаху се да ће пробити гвоздене зидове. Ритери направеше један полукруг у виду полумесеца и најхрабрији Швајцарци падоше у јуришу. У тој невољи *Арнолд Винкелрид* одбаци оружје и викну колико игда може: „Чувајте ми моју жену и моју децу, драги завереници! Ја ћу пуг прекрчити.“ По том јурну на непријатеље са свом жестином, зграби рукама колико год може копаља и забоде их себи у прси. Падајући повуче

он и копља земљи тако да су се ритери, који не могоше оружје ишчупати, морали на ниже савити. У томе навалише Швајцарци преко мртвог Винкелрида, те многи ритери попадаше у тешком оклопу и угушише се, а многе сељаци опколише и поту-

коше. И сам херцег Леополд, храбри господар, у најлепшем цвету, паде у борби са завереницима. Од тога доба прочула се и прославила храброст Швајцараца.

(Наставиће се).

ПРИВАТНЕ ШКОЛЕ У КРАЉЕВИНИ СРБИЈИ

1884. ГОДИНЕ.

Приватних школа врло је мало у Србији. Број њихов не напредује, но пре би се могло рећи да опада. Тако било је 1872. год. у Београду 13 приватних школа. У години 1884. пак само *девет* а свега у Србији 14 (3 у Пожаревцу а 2 у Шапцу).

Пошто приватне школе обично иду у ред стручних школа, где се предаје само женски ручни рад или страни језици, или пак обоје спојено, то је готово непојмљиво зашто оваких школа има у нас тако мало, кад су оне у другим земљама тако многобројне.

Да приватне школе могу бити од велике користи, о томе нема сумње, то је и познато и признато. Међутим и овде зависи сваки напредак од надзора који је овим школама потребан више но и школама које издржава држава.

Зато су још 1853. год. за приватне школе у Србији прописана правила којима су довољно обележена права и дужности власника тих школа, а и опредељена мера у каквој се над њима имао вршити надзор државне власти.

После двадесет и једне године, и то 31. Јула 1874. године прописао је министар просвете и црквених послова нова „*Правила за приватне школе*“ а на основу 3-ће тачке §. 62. устројења централне државне управе.

Текст правила овај је :

Правила за приватне школе.

Члан 1.

Поједина лица, друштва, општине, срезови, и окрузи, могу отворати приватне школе за наставу и васпитање, како за мушку тако

и за женску децу, по одобрењу министарства просвете и црквених дела.

Члан 2.

Уз молбу којом се тражи одобрење за отварање приватне школе треба да се поднесе:

- а. уређење школе која се жели отворити,
- б. распоред наука по разредима и часовима,
- в. сведочанства наставника о свршеним наукама; а који нема редовног сведочанства може доказати квалификацију испитом.

г. сведочанство о владању наставника и управитеља.

Члан 3.

Приватне школе потчињене су државном надзору.

Државни школски надзорници мотре:

- а. шта се и како предаје,
- б. каква је чистоћа и ред, и
- в. ако питомци у заводу станују, како се издржавају и негују.

Члан 4.

У свима приватним школама међу обавезне предмете спада српски језик. У вишим приватним школама спада међу обавезне предмете још и српска историја и историја српске књижевности.

Министар просвете и црквених дела може у томе чинити изузетак у оним приватним школама, које су одређене као курсови за неку нарочиту науку или вештину.

Члан 5.

Ако се у приватној школи учини каква промена у наставницима, распореду предмета и управи, или се школа премести на друго место, управитељ школе јавља о томе министру просвете и црквених дела.

Члан 6.

Дани испита свагда ће се напред јавити министру просвете и црквених дела.

Министарском изасланику, који буде при испиту, предаће се списак ученика који се у школи уче.

Члан 7.

Затвориће се приватна школа:

а. ако се греша против народних права и морала.

б. ако се показује противљење државном надзору, или

в. ако школа није отворена по прописима ових правила.

Члан 8.

Држаоци садашњих приватних школа дужни су најдаље до 1. Маја 1875. испунити све услове, који су овим правилима прописани за приватне школе.

Који то не учини, затвориће му се школа после 1. Маја 1875. године.

У правилима прецизно је одређено све шта треба; али је највећа тегоба била у томе што се надзор није могао вршити у довољној мери, јер су многе приватне школе отворане без одобрења министарског и тако за њих се није ни знало да постоје.

Тако од девет приватних школа у Београду, о којима имамо податке из 1884. године, само су две имале одобрење министра просвете а седам нису. Од три приватне школе у Пожаревцу, две су биле отворене по одобрењу министровом а трећа није. У Шапцу биле су две приватне школе, једна је имала одобрење а друга није.

Ове школе прегледали су министарски изасланици, а и сами власници поднели су о стању њиховом извештаје, из којих видимо следеће податке.

1. Међу приватним школама у Београду прво место заузима завод г-ђе *Аделе Церманове*,

јер по свом уређењу потпуно одговара прописима који постоје за јавне школе.

Ова је школа одобрена 1875. године; има четири разреда основне и три разреда средње школе. Поред немачког и француског језика предају се сви предмети прописани за јавне школе ове врсте. У наставничком особљу било је 8 учитеља и 2 учитељице.

Основна школа имала је

	У РАЗРЕДУ				свега
	I.	II.	III.	IV.	
ученика	1	1	—	1	3
ученица	6	6	3	4	19
у опште ђака	7	7	3	5	22

Виша школа имала је ученица у разреду

првом	9
другом	15
трећем	8
Свега	32

Осем тога походиле су ову школу још 34 ученице, којима су предавани само језици: француски и немачки и женски рад.

Свега дакле било је у школи

ученика	3
ученица	85
ђака	88

По узрасту било је у основној школи

УЧЕНИЦА У ДОВУ	У РАЗРЕДУ				СВЕГА
	I.	II.	III.	IV.	
од 5 год.	1	—	—	—	1
6 "	1	1 ¹	—	—	2
8 "	1	2	—	—	3
9 "	4 ¹	4	—	—	8
10 "	—	—	1	3 ¹	4
11 "	—	—	2	1	3
12 "	—	—	—	1	1
свега	7	7	3	5	22

Средња школа имала је ученицај

У ДОВУ	У РАЗРЕДУ				СВЕГА
	I.	II.	III.	IV.	
од 10 год.	3	—	—	—	3
11 "	3	1	—	—	4
12 "	4	1	1	—	6
13 "	5	3	—	—	8
14 "	—	3	4	—	7
15 "	—	1	3	—	4
у опште	15	9	8	—	32

¹) Међу ученицама био је по један ученик.

Од ученица које су училе само стране језике или женски рад било је по узрасту

у 5. години	2
6. "	1
9. "	1
10. "	2
11. "	4
12. "	5
13. "	5
14. "	9
15. "	5
свега	34

По занимању било је ученица у школи

Од РОДИТЕЉА :	ОСНОВНОЈ ВИШОЈ СТРУЧНОЈ			СВЕГА
	ОСНОВНОЈ	ВИШОЈ	СТРУЧНОЈ	
свештеника	—	1	—	1
чиовника	8	13	9	30
лекара	—	1	2	3
трговца	14	15	20	49
кафеџије	—	1	—	1
дуванџије	—	1	—	1
занатлије	—	—	3	3
свега	22	32	34	88

Од трговачког staleжа било је дакле највише ученица, и то у опште 55.68 процента, а на по се

у основној школи	63.64 процената
у стручној школи	58.82 "
у вишој школи	46.87 "

По члану 35. Закона о основним школама, у основну школу примају се деца кад наврше седму годину, или, ако родитељи или старатељи дечији желе, кад узму седму годину. Старија пак од 11 година не могу се у основну школу примити. Према томе у првом разреду основне школе могу бити деца од 7—11. године, у др. гом од 8—12. у трећем од 9—13. а у четвртој од 10—14. године.

У овој школи дакле само њих троје нису имали прописну годину узраста, јер су били млађи.

У вишој школи (у II. разреду) била је само једна ученица старија по што то закон допушта, а остале ученице имале су прописне године узраста.

По месту рођења било је ученица

	У ОСНОВНОЈ	У ВИШОЈ	У СТРУЧНОЈ	СВЕГА	
	Ш	К	О		А
из Београда	18	19	24	61	
" алексиначког округа	—	1	2	3	
" ваљевског "	—	—	2	2	
" јагодинског "	—	1	—	1	
" крагујевачког "	1	1	—	2	
" крајинског "	—	2	—	2	
" пожаревачког "	1	2	3	6	
" рудничког "	—	1	1	2	
" смедеревског "	—	4	1	5	
" ужичког "	—	—	1	1	
" чачанског "	1	—	—	1	
" Новог Сада "	—	1	—	1	
" Хрватске "	1	—	—	1	
свега	22	32	34	88	

Од сто ученица у опште било их је из Београда 69, из других крајева Србије 29 а са стране две. Из Београда било је ученица на по се

у основној школи	81.82 процената
" стручној школи	70.59 "
" вишој школи	59.38 "

од ових 88 ученица имало је у заводу стан и храну њих 19, дакле 21.64 процената.

За стан и храну плаћала је свака ученица по 72 динара месечно а за само учење по 12 динара.

Годишњи приход ове школе износио је 32400 динара, и из тога издато је на плате наставника у 7125 динара.

2. По броју ђака највећа је приватна школа у Београду за децу становника католичке вероисповеди. Она је отворена 1852 године а под покровитељством је и надзором аустроугарског посластва. Школа има три разреда и у њој се предају: Хришћанска наука, немачки језик, јестаственица, земљопис, граматика, рачуница, општа историја, краснорис и српски језик. Ове науке предају: један свештеник и један учитељ. Школарине наплаћује се по један динар месечно од оних који могу плаћати, а сиромашни не плаћају ништа.

Године 1884. издато је на издржање ове школе 2413 динара, од тога на плату учитеља 1152 динара.

Број ђака био је овај

	У РАЗРЕДУ			свега
	I.	II.	III.	
Ученика.....	48	6	21	75
Ученица.....	41	15	8	64
свега.....	89	21	29	139

Од овог броја било је

ВЕРОИСПОВЕДИ	У РАЗРЕДУ						свега	
	I.		II.		III.		УЧЕНИКА	УЧЕНИЦА
католичке	45	34	5	13	21	6	71	53
православ.	3	0	1	2	—	2	4	10
евангелич.	—	1	—	—	—	—	—	1

Било је према том од сто

вероисповеди	УЧЕНИКА	УЧЕНИЦА	ЂАКА
католичке.....	94.67	82.81	89.21
православне.....	5.33	15.62	10.07
евангеличке.....	—	1.56	0.72

Односна размера између ђака вероисповеди католичке и православне била је код

ученика као	100 :	6
ученица „	100 :	19
ЂАКА У ОПШТЕ КАО	100 :	11

По узрасту у овој школи није било ђака млађих од 7 нити старијих од 15 година.

Посебице било је

ПО УЗРАСТУ	У РАЗРЕДУ						свега		ЂАКА
	I.		II.		III.		УЧЕНИКА	УЧЕНИЦА	
у 7. год.	4	5	—	—	—	—	4	5	9
„ 8. „	12	12	—	—	—	—	12	12	24
„ 9. „	8	11	—	3	—	—	8	14	22
„ 10. „	16	8	2	6	4	3	22	17	39
„ 11. „	5	1	4	2	5	3	14	6	20
„ 12. „	1	1	—	3	10	—	11	4	15
„ 13. „	2	3	—	1	1	1	3	5	6
„ 14. „	—	—	—	—	1	—	1	—	1
„ 15. „	—	—	—	—	—	1	—	1	1

Као што се види из овог прегледа број ђака који нису имали прописну годину старости т. ј. који су били старији, био је врло незнатан, јер их је било свега десет, и то: 4 ученика и 6 ученица, дакле од 100 ученика њих..... 5.33

ученица њих..... 9.22

ЂАКА У ОПШТЕ ЊИХ 7.19

На сто старијих ученика долазиле су 173 такве ученице.

Интересан је преглед ђака по народности њиховој.

Тако било је

НАРОДНОСТИ :	У РАЗРЕДУ						свега		ЂАКА
	I.		II.		III.		УЧЕНИКА	УЧЕНИЦА	
Српске....	3	6	1	2	—	2	4	10	14
Хрватске..	3	4	—	1	3	—	6	5	11
Чешке....	7	5	3	1	3	1	13	7	20
Пољске....	3	1	—	—	—	—	2	1	3
Немачке..	27	20	2	9	11	3	40	32	72
Мађарске.	3	2	—	1	2	—	5	3	8
Талијанске.	2	2	—	—	2	2	4	4	8
Јерменске.	1	1	—	1	—	—	1	2	3
Свега....	48	41	6	15	21	8	75	64	139

Према томе изнео је проценат деце

НАРОДНОСТИ :	У РАЗРЕДУ				У ОПШТЕ
	I.	II.	III.	У ОПШТЕ	
српске .	10.11	14.29	6.90	10.07	
друге словенске	24.72	23.81	24.14	24.46	
немачке	52.81	52.38	48.27	51.80	
друге стране ,	12.36	9.52	20.69	13.67	
Свега	100.00	100.00	100.00	100.00	

Сразмерно велики је проценат српске деце у овој школи; и ако она има вероисповедни и немачки карактер.

Кад број немачке деце с једне стране поредимо с бројем деце српскословенске, а с друге стране опет с децом других народности, ми налазимо да је на сто немачких ђака долазило

У РАЗРЕДУ :	ЂАКА	
	СРПСКОСЛОВЕНСКИХ	ИНАЧЕ СТРАНИХ
првом.....	66	23
другом.....	73	18
трећем.....	64	43
У ОПШТЕ...	67	26

О ђацима по занимању њихових родитеља имамо овај преглед.

Занимање ђачких родитеља	У РАЗРЕДУ						Свега		
	I.		II.		III.		ученика	ученица	Ђака
	ученика	ученица	ученика	ученица	ученика	ученица			
Чинovníк	1	2	—	—	—	1	1	3	4
Инжињер	1	—	—	—	—	—	1	—	1
Адвокат	—	—	—	1	—	1	—	2	2
Надзорник	—	1	—	—	1	—	1	1	2
Трговац	1	—	—	—	—	—	1	—	1
Живописац	1	—	—	—	—	2	1	2	3
Кочијаш	—	1	—	—	1	—	1	1	2
Сајција	1	1	—	1	—	—	1	2	3
Столар	2	3	—	2	—	—	2	5	7
Бравар	3	1	—	1	3	—	6	2	8
Ковач	—	—	—	2	—	—	—	2	2
Болар	1	—	—	—	—	—	1	—	1
Ливац	1	—	—	1	—	—	1	1	2
Каменорезац	1	1	—	1	1	—	2	2	4
Зидар	5	3	1	1	2	—	8	4	12
Тесач	5	5	—	—	3	—	8	5	13
Качар	2	—	—	2	—	—	2	2	4
Бојација	—	—	—	—	2	—	2	—	2
Шеширџија	—	2	—	—	—	1	—	3	3
Турчија	—	1	—	—	1	—	1	1	2
Воденичар	1	—	—	—	—	—	1	—	1
Гостионичар	1	—	—	—	—	—	1	—	1
Пекар	2	—	—	1	—	—	2	1	3
Рибар	2	1	—	—	1	—	3	1	4
Књиговезац	—	2	—	—	—	—	—	2	2
Свирач	4	4	1	—	1	2	6	6	12
Берберин	—	1	—	—	—	—	—	1	1
Кројач	2	3	1	—	2	—	5	3	8
Чизмар	1	1	—	—	1	—	2	1	3
Ојачар	—	1	—	—	—	—	—	1	1
Послужитељ	—	—	—	1	—	—	—	1	1
Слуга	2	2	—	—	—	—	2	2	4
Надничар	4	4	2	—	—	—	6	4	10
Удовица	4	1	1	1	2	1	7	3	10
Свега	48	41	6	15	23	8	75	64	139

Дакле готово сви ђаци били су од родитеља занатлија, изузимајући њих 10, који су

припадали другом сталежу. У овом прегледу имамо податке о броју ђака по месту рођења.

Баци су били родом из :	У Р А З Р Е Д У						С в е г а		
	I.		II.		III.		ученица	ученица	ђака
	ученика	ученица	ученика	ученица	ученика	ученица			
Београда	22	15	2	8	10	3	34	26	60
Јагодинског округа	—	—	—	—	—	1	—	1	1
Крагујевачког „	1	—	—	—	—	—	1	—	1
Крајинског „	—	—	—	—	1	—	1	—	1
Рудничког „	—	1	—	—	—	—	—	1	1
Чачанског „	—	—	—	1	—	—	—	1	1
Шабачког „	—	1	—	—	—	—	—	1	1
Баната	10	9	1	3	4	1	15	13	28
Бачке	—	2	—	—	—	—	—	2	2
Срема	3	7	1	2	2	—	6	9	15
Хрватске	2	—	—	—	—	1	2	1	3
Бугарске	2	—	—	—	—	—	2	—	2
Чешке	3	2	1	—	3	1	7	3	10
Пољске	1	—	—	—	—	—	1	—	1
Угарске	2	1	1	—	—	1	3	2	5
Немачке	1	1	—	1	—	—	1	2	3
Италије	1	2	—	—	1	—	2	2	4
Из Србије	23	17	2	9	11	4	36	30	66
„ осталих словенских земаља	21	20	3	5	9	3	33	28	61
„ других држава	4	4	1	1	1	1	6	6	12
Свега	48	41	6	15	21	8	75	64	139

Према томе износио је проценат ђака

РОЂЕНИХ У	У Р А З Р Е Д У			
	I.	II.	III.	У ОШТЕ
Србији	44·94	52·38	51·72	47·48
осталим слов.				
земљама	46·07	38·10	41·38	43·90
друг државама	8·99	9·52	6·90	8·62
свега	100·00	100·00	100·00	100·00

Кад проценат ђака рођених у Србији поредимо с процентом ђака православних и народности српске, ми видимо, да разлика између ова два процента износи 37·41, и то долази на ђаке друге вероисповеди и народности.

3. Приватна школа *Аделе Мелхерове* отворена је 1868. године без одобрења министра просвете. У њој се учи само француски језик, а предаје га сама власница. Број ученица износио је у почетку године 8, а остало

је до краја године њих шест. Оне плаћају месечно 1—2 дуката, и према томе износи годишњи приход 40—100 дуката,

Од ученица биле су 4 Српкињице и 2 Немцице ; 5 је било из Београда а једна из Руме у Срему. По узрасту била је по једна ученица у 8. 12. и 13. години, а три су биле у години 15-ој. По занимању родитеља биле су две кћери чиновничке, једној је био отац официр, другој трговац, трећој пивар а четвртој свирач.

4. Школа *Јулиуса Фукса* за елементарно учење српског, немачког и француског језика и за женски рад. Отворена је 1883. године без надлежног одобрења. У школи радио је један учитељ и једна учитељица.

Школарине наплаћивало се месечно од једног ђака 2—8 динара. Цео годишњи приход износио је 1920 динара ; од ове суме издато је на плату наставника 864 динара.

Школа је имала четири разреда, а било је

	У Р А З Р Е Д У				СВЕГА
	I.	II.	III.	IV.	
ученика	8	3	1	3	15
ученица	4	—	1	—	5
Ђака	12	3	2	3	20

По узрасту било је

У ГОДИНИ	УЧЕНИКА	УЧЕНИЦА	ЂАКА
5-ој	1	—	1
6 „	3	1	4
7 „	2	2	4
8 „	3	—	3
9 „	2	1	3
10 „	2	1	3
11 „	1	—	1
14 „	1	—	1

По занимању било је

ОД РОДИТЕЉА :	УЧЕНИКА	УЧЕНИЦА	ЂАКА
Чиновника	1	—	1
Лекара	2	—	2
Трговца	8	4	12
Седлара	1	—	1
Кројача	2	—	2
Лимара	1	—	1
Стаклоресца	—	1	1

По народности било је

	УЧЕНИКА	УЧЕНИЦА	ЂАКА
Срба	2	—	2
Евреја	13	5	18

— Сви су ђаци били из Београда.

5. Школа *Марије Д. Тијери* отворена је 1. Августа 1882 године; није одобрена од министарства просвете. У њој предаје један учитељ и једна учитељица: читање и писање на српском, немачком и француском језику, деца у узрасту од 3—6 година. Школарине плаћа се за свако дете месечно по 2—5 динара. Сав годишњи приход износио је 3600 динара, од које је суме издато на плату наставника 1152 динара.

Ђака било је свега 20, и то: 10 ученика и 10 ученица; сви су били из Београда.

По узрасту било је

У ГОДИНИ	УЧЕНИКА	УЧЕНИЦА	ЂАКА
3-ој	1	4	5
4 „	6	2	8
5 „	—	1	1
6 „	3	3	6

Народности било је

	УЧЕНИКА	УЧЕНИЦА	ЂАКА
српске	4	7	11
немачке	6	3	9

По занимању било је

ОД РОДИТЕЉА :	УЧЕНИКА	УЧЕНИЦА	ЂАКА
Чиновника	2	2	4
Предузимача	1	—	1
Трговца	2	5	7
Зидара	1	1	2
Кројача	1	—	1
Кочијаша	1	—	1
Надничара	2	1	3
Удовице	—	1	1

6. Школа *Леополда Глика* отворена је с одобрењем министарства просвете 1. Августа 1878. године. У тој школи предаје се: читање и писање на српском, немачком и француском језику. У школи радио је само један учитељ. За сваког ђака плаћа се месечно по 2—6 динара.

Школу је походило 12 ђака, и то 7 ученика и 5 ученица; сви су били из Београда.

По узрасту било је

У ГОДИНИ	УЧЕНИКА	УЧЕНИЦА	ЂАКА
5-ој	1	—	1
6 „	2	1	3
7 „	3	3	6
9 „	—	1	1
10 „	1	—	1

Народности било је

	УЧЕНИКА	УЧЕНИЦА	ЂАКА
српске	1	—	1
немачке	2	1	3
јеврејске	4	4	8

По занимању било је

ОД РОДИТЕЉА :	УЧЕНИКА	УЧЕНИЦА	ЂАКА
Лекара	1	—	1
Трговца	4	5	9
Седлара	1	—	1
Пекара	1	—	1

7. Школа за женску децу *Кристине Хајдинове*, отворена је 1. Септембра 1879. године; нема одобрење министра просвете.

У њој предаје само једна учитељица: читање, писање, рачун и декламовање.

Ученице плаћају по 2 динара месечно школарине.

Школа је имала *два* разреда; у I. разреду било је 15 а у II. 5, свега дакле 20 ученица. Оне су све из Београда.

Од ученица било је 9 народности српске, 4 немачке а 7 друге стране.

По узрасту било је ученица

У ГОДИНИ	У РАЗРЕДУ			СВЕГА
	I.	II.		
6-ој	1	—		1
7 „	2	—		2
8 „	1	—		1
9 „	1	1		2
10 „	2	2		4
11 „	3	—		3
12 „	1	2		3
13 „	3	—		3
15 „	1	—		1

По занимању било је ученица од родитеља адвоката 2, инжињера 1, трговаца 7, бакала 4, кафеџија 3 и кројача 3.

8. Школа *Леона Папе* отворена је 1. Јуна 1882. године, без одобрења министарства просвете. У њој је предавао један учитељ читање и писање на еврејском језику и гимнастику.

Школа је имала три разреда, а било је

	У РАЗРЕДУ			СВЕГА
	I.	II.	III.	
ученика	11	10	7	28
ученица	4	—	—	4
ђака	15	10	7	32

Сви ђаци били су из Београда, еврејске народности.

По узрасту било је

У ГОДИНИ	УЧЕНИКА	УЧЕНИЦА	ЂАКА
3-ој	1	—	1
4 „	7	—	7
5 „	4	2	6
6 „	6	2	8
8 „	1	—	1

У ГОДИНИ	УЧЕНИКА	УЧЕНИЦА	ЂАКА
9 „	1	—	1
10 „	4	—	4
12 „	3	—	3
13 „	1	—	1

По занимању било је ђака

ОД РОДИТЕЉА:	У РАЗРЕДУ			СВЕГА
	I.	II.	III.	
Трговца	12	7	6	25
Сарафа	1	1	—	2
Кафеџије	—	1	1	2
Гомбара	1	1	—	2
Кројача	1	—	—	1

Од сваког ђака наплаћивало се месечно по 2—4 динара. Цео годишњи приход износио је око 1200 динара а издатак 650 дин. Годишња плата учитеља 550 динара.

9. Школа *Викторије Калманове* отворена је 1. Августа 1882. године, без одобрења министарства просвете. Имала је само један разред и једну учитељицу, која је предавала читање и писање на српском и немачком језику и гимнастику.

Школу је походило 7 ученика и 7 ученица свега 14 ђака, који су плаћали по 3 динара месечно школарине. Сви су били из Београда.

По узрасту било је

У ГОДИНИ	УЧЕНИКА	УЧЕНИЦА	ЂАКА
4-ој	4	—	4
5 „	2	2	4
6 „	1	3	4
7 „	—	1	1
12 „	—	1	1

По занимању било је

ОД РОДИТЕЉА:	УЧЕНИКА	УЧЕНИЦА	ЂАКА
Чиновника	2	2	4
Црквењака	—	1	1
Трговца	2	2	4
Гомбара	—	1	1
Бравара	—	1	1
Лимара	2	—	2
Стаклоресца	1	—	1

Српске народности било је 7 ђака (3 ученика и 4 ученице) а толико исто (4 ученика и 3 ученице) друге стране.

Годишњи приход износио је 504 динара а толико је и издато.

Према свему до сад изложеноме било је у Београду 9 приватни школа са 23 разреда.

У тим школама радило је 15 учитеља и 6 учитељица, свега 21 наставник.

Све ове школе походило је 145 ученика и 206 ученица, свега 351 ђак. У средњу руку долазило је на једну школу 39 ђака
 један разред 15 ђака
 једног наставника 17 ђака

По узрасту било је

У ГОДИНИ :	УЧЕНИКА	УЧЕНИЦА	ЂАКА
3-ој	2	4	6
4 „	17	2	19
5 „	8	8	16
6 „	16	13	29
7 „	9	13	22
8 „	18	15	33
9 „	12	26	38
10 „	30	30	60
11 „	14	21	35
12 „	12	23	35
13 „	4	22	26
14 „	2	16	18
15 „	1	13	14
свега	145	206	351

Према томе износио је проценат

ОНИХ КОЈИ СУ ИМАЛИ	УЧЕНИКА	УЧЕНИЦА	ЂАКА
3—6 год.	29·66	13·11	19·94
7—11 „	57·24	50·97	53·56
12—15 „	13·10	35·92	26·50
свега	100·00	100·00	100·00

Највећи проценат како ученика тако и ученица које походе приватне школе, по узрасту је у прописним годинама за основну школу.

У добу од 12—15 година било је ученица скоро три пута више него ученика, и то с тога што ученици у том добу прелазе у средње школе, докле ученице напротив, ради изучавања страних језика или вештина и женског рада, долазе у приватне школе пошто су свршиле основну школу.

Што пак мушке деце у добу од 3—6 година има у приватним школама више него женске деце, то је опет за то, што су оне

по својој природи несташнија и у школи под надзором учитеља лакше навикавају се на рад и ред.

По занимању било је у ових девет приватних школа од родитеља.

Свештеника	1 ђак
Чиновника	48 ђака
Адвоката	4 „
Лекара	6 „
Трговаца	119 „
Занатлија	162 „
Удовица	11 „
свега	351 ђак.

Највише ђака има из staleжа занатлијског (46·15 проц.) и трговачког (33·90 проц.) а доста их је и од родитеља чиновника (13·68 процената).

С погледом на место, одакле су били ђаци ових школа; налазимо да их је највише било из Београда.

Из следећих бројева види се, да је у Београдским приватним школама било ђака:

из Београда	244
„ унутрашњости Србије	31
„ других словенских крајева	63
„ осталих других држава	13

Према томе износио је проценат ђака који

су били из Београда	69·52	} 78·35
из унутрашњости Србије	8·83	
„ осталих словенских крајева	17·95	
„ других држава	3·70	
свега	100·00	

Податке о приходу имамо само за седам школа, а за две школе приход није показан.

Цео годишњи приход ових седам школа износио је 42877 динара, и од те суме издато је на плату наставника 12·187 динара, дакле 28,42 процената.

Кад издатак на плату поредимо с бројем наставника, онда долази на једнога у средњу руку 580 динара.

У *Пожаревцу* биле су три приватне школе и то: 1. Школа за женски рад подружине женског друштва; 2. Школа Александре К. Чогликове и 3. Школа еврејске општине.

Школа подружине женског друштва отворена је 1. Новембра 1880. године. У њој је

предавала једна учитељица: Српски и немачки језик, рачун и женски рад. Учитељицу плаћало је женско друштво са 840 динара годишње.

Школу је походило 12 ученица, које су биле све из Пожаревца. По узрасту било је од њих једанаест у 12-ој а једна у 14-ој години.

По занимању било је од родитеља.

Свештеника	1 ученица
Трговца	3 ученице
Месара	2 "
Сапунџије	1 ученица
Дрводеље	1 "
Земљорадника	1 "
Удовице	3 ученице
Ученице биле су Српкиње.	

(Свршиће се.)

ВАСПИТАЊЕ КАО НАУКА

од

АЛЕКСАНДРА БЕНА

(Наставак)

Дисциплина конзеквенције.

Русовлева идеја, да децу не треба казнити за неупутне поступке, него их оставити, да искусе последице своје непослушности, има много примамљивости, и неки се педагози и дан дањи тога држе. Спенсер ову теорију одлучно заступа.

Да се овај принцип не може узети у целој потпуности, без икаквих даљих ограничења, јасно се види већ и по томе, што последице могу бити врло озбиљне природе, те да би се за дисциплинарне цели могле употребити. Деца се морају чувати од неких последица свога рада. Русовлева права намера била је, да ослободи родитеље и друге од омразе, која долази од причињеног бола детету, па да на место њихово стави друге факторе и снаге, које нису везане ни за каку личност, на коју би се дете могло озлоједити. Али пре него што се могне рачунати, да ће се овај резултат постићи, морају се две околности узети у обзир. Пре свега дете може ускоро цео план прозрети и увидети, да је причињени му бол ипак само резултат намерне припреме за извесну цел, као на пр.

кад нетачно дете изостане. Па онда, по што код младежи у опште преовлађује антропоморфистичка тенденција или тенденција порсонифицирања, то ће се свака увреда приписати какој личности, па била она позната или непозната. Навика, да се природне снаге сматрају као ладне, нестрасне и ненамерне и онде, где се оне појављују као рушиоци, добија се врло доцкан и с великим тешкоћама, то је један од тријумфа природних наука или философије. Ми испочетка све мрзимо, што нам каку непријатност ствара, и свакад смо готови, да ту мржњу доведемо у везу са каквом истинском личношћу, те да на њој излијемо први настуг нашега гњева.

Друга тешкоћа састоји се у томе, што деца немају довољно опрезности и размисљености. Она нису у стању, да предвиде рђаве последице, па да их то уздржи од неког штетног поступка, на који их што год подстиче. Ово, свакојако, с временом опада, и у колико год су она снажнија да последице предвиде, у толико су могућнија, да се од рђавих поступака сачувају. Кад се дође до те свести, онда је све једно, да ли су последице од извесног поступка

прописане или наступају као природна последица.

Међу природним конзеквенцијама, које се у породици употребљују за поправку рђавог владања, има на пр. оваких: дете се облачи у старе хаљине, ако је своје нове покварило, или не добија никаку нову играчку, ако је своју пређашњу изломило, Ако деца једно другом морају надокнадити, што су изломила или искварила, онда је

то пре једна од оних казни, које Бедтам зове „карактеристично“.

Дисциплина конзеквенције огледа се у школи у правилима и наредбама, којима је по сталном реду, одређено владање сваког појединце, при чему учитељево распо- ложење и воља, остаје у неколико непри- метна. По што се правила једном утврде и појме, онда се неиспуњавање њихово само собом казни.

ГЛАВА ЧЕТВРТА

ОБЈАШЊЕЊЕ ИЗРАЗА

При претресању васпитних питања, долазе извесни називи и изрази, који имају великог значаја за решавање важних питања, а којих је прави значај ипак дво- смислен. Неки од њих односе се на духовне способности, као памћење, суђење, уо- бражење; а то све мора се јасно разумети. Исто је тако важно, да се утврди прави смисао, који се разуме под речима: вас- питање, образовање, дисциплина за разли- ку од онога, што се под речи настава разуме.

Памћење и његова нега.

Са „памћењем штогод утубити“ озна- чује се учење таквих ствари, које се могу усвојити без помоћи и саучешћа виших ду- ховних способности: разума и суђења. У ту врсту спадају: имена редова речи у гра- матици и у језику, у опште. Исто тако ми запамтимо догађаје које смо видели, само на тај начин, што они обрате нашу пажњу на се. Велики део васпитања у првој мла- дости састоји се у познавању постојећег поретка наше околине. Па и прве зачетке и основе у мишљењу о узроку и последици ми добијемо простим памћењем.

Но да би то познавање предмета и по- јава ишло брже, морају се испунити изве- сни услови, о којима смо пре говорили, као условима усвајања и памћења. Ства- рање оваких услова обично се назива веж- бање и култура памћења. Но сад настаје питање: да ли ми можемо неким начином памћење или снагу усвајања у целога не- говати или ојачавати? Знање ми можемо стећи и добијати. То се зна и признаје. Али, да ли можемо ми и природну обла- реност за добијање и скупљање знања ја- чати и умножавати. Без сумње је правилно, што се вели, да се свака способност веж- бањем може ојачати. Међу тим, то се ни- како не може рећи и за духовне способ- ности без ичега даљег.

Памћење је код сваке поједине инди- видуе квантитативно ограниченог обима. Овај обим не може се проширити или уве- ћати, сем ако би се неке друге духовне способности стесниле и умањиле, или ако би се хтело, да се на рачун телесних функ- ција духовне снаге у опште подстичу. Чо- век може неприродно јако памћење развити на рачун судиље, уобразиље или осећања. Но овако духовно стање не може се желети.

Један обичнији облик јаког памћења јесте бно, које се односи на нарочите предмете, с којима су се подробније занимали, и које се појављује као резултат свикнуте пажње, која је изазвана нашим поглавитим изучавањем тога предмета. На овај начин долази и говорник или проповедник да свој говор сарамерно лако памти. Памћење места ојачава се непрестаном пажњом на те предмете, што често стоји и у свези са позивом појединих људи. Инжињер или вештак сећа се појединих места боље него други човек, који са памћењем места нема никака посла, али не с тога, што он има неко особито јако или боље памћење него овај други, него за то, што је навикнут, да у овом правцу, на ове предмете, своју пажњу обраћа, не обзирајући се на остале.

С тога, место да говоримо с некој нези снаге за памћење, ми треба да размислимо о средствима и путевима, којима се до извесног знања долази, према законима, који за памћење вреде.

Судиља и њена нега.

Овај назив употребљује се као противност памћења и као синоним за разум и схваћање. Од учитеља се тражи, да он не само памћење него и суђење код својих ученика развија.

Најпростији облик суђења јесте, кад се две ствари сравне у погледу њихове једнакости или различности, или у погледу обе те особине. Ако су те ствари чулни предмети, као два сенчења неке боје, онда је ту сав посао чисто чулно разликовање, које зависи од оштрине вида, од употребљене пажње и растојања, у коме та два предмета стоје. Од тих истих услова зависи и примећавање једнакости.

Ако су предмети, који се сравњују, сложени чулни предмети, као: две машине, две куће, два дрвета, две животиње, онда

се мора обратити пажња на више тачака, у осталем операција остаје иста. Ако ми имамо таке предмете, код којих само неке особине можемо да видимо, а неке нам се усмено опишу, као два минерала, онда је то већ нешто више за схваћање, и захтева веће опрезности и специјалне мере. Није ни мало лака ствар довести неку сложјену целину у такав положај, који ће бити подесан за сравњавање, а то је, да се особине сваке поједине целине у једнаком реду представе. Ова врста напрезања јесте резултат духовне дисциплине. Сравњавање два законска случаја, две научне теорије, две врсте, исту доктрину изразити или исти факат објаснити — све је то једна нарочита врста суђења, које се олакшава изношењем по реду различитих околности и особености. Још више стоји оно суђење, кад имамо неки предмет из садашњице да измеримо према духовном мерилу сравњавања, које је резултат раније стеченог знања и искуства, као кад оцењујемо вредност неког индустријског или вештачког дела, или кад хоћемо да оценимо неку политичку меру. Овде се отвара широко поље за суђење. Ми имамо да узмемо у вид једноврсна факта, па из њих резултат да извучемо. Овакав духовни рад згодније ће се означити са неким другим изразом, него речју „суђење“, јер у њему се примењује опширно знање за одређивање узрока и последице. Ово се не може култивисати као нека засебна способност; у томе се више показује велика умешност, која је резултат дугог искуства и изучавања на некој нарочитој области.

Са претходним је слично и то, кад неко у спорним питањима праву истину изведе, кад он при томе узме у обзир све моменте, место да се на две или три тачке ограничи. Онај који неку проблему до темеља и свестрано схвати, који ништа не

изостави, што решењу припомаже, то је човек од суђења. Али, ни ово се не може с правом назвати неком нарочитом способношћу, која би се могла култивисати.

Ови случајеви стоје на врло високом ступњу суђења; они показују управо највећу зрелост човечијега разума у његовој примени на нарочите области. Ова врста суђења не спада у круг учитељског посла. Али има једна друга обичнија врста суђења, но која се састоји из просте примене речи, а то је способност схваћања за разлику од голог знања на схваћање и разумевање него на право суђење. При настави се врло често дешава, да се ученик мора да испитује, да ли је неко место, неки принцип или правило које је запамтио, и схватио потпуно.

По своме значају не стоје далеко од суђења ни оне интелектуалне операције, кад се из датих расудака праве закључци или из закључака расудди. Ове су операције, због њихове употребе, у логици много одређеније и подробније, па с тога се у свези са њом и могу боље разумети, него на ма какав други начин.

Уобразиља.

Ово је једна пунозначајна реч, она обухвата духовне операције врло различитих врста, и њеном се употребом могу и најкритичнија васпитна питања замрсити. С једне стране она означаје врло узвишену функцију, док по другом своме значају она показује крајњу поништеност човечијих снага.

„Без уображења“, вели Годвин, „нема никакве праве ревности за чим узвишеним нити за оним, за чим се тежи; без уображења нема никакве праве моралности, никаквог дубоког осећања према невољама других људи, никакве трајне и срдачне бриге и марења за њихове интересе“. Овом

је дефиницијом обухваћена читава гомила различитих духовних снага, пошто се њоме обухвата све, што се под „симпатијом“ разуме.

Први значај уобразиље састоји се у схваћању или способности представљања, помоћу које ми можемо да створимо слику о нечему што нисмо видели, при чему нам језик са или без помоћи очигледних пртежа служи као медијум представе. У колико ми више сцена и ситуација искуством стекнемо, у толико и ова способност расте и развија се, те по томе, и она зависи од верности нашег памћења за оно што смо посматрали. Тешко да има друге каке могућности, да се ова снага ојача и извуча, сем добијањем и ширењем знања. Учитељ, и ако би покушао да што год у том правцу чини, мало би постигао. Истина, ученик може добити извесне извежбаности и лакоће, да извесне ствари по опису себи представи, али права вештина при оваквој раду састоји се у самом описивању и ни у чему више.

Пренети себе у осећање других људи или иста схватити и разумети, то је вежбање у симпатији или моралном васпитању, а у исто време и једно средство за наше уживање у историји, појезији и причама. То постоји искуством у нашем животу, из наших друштвених диспозиција и добијеног знања, и не може се тако лако у школски план увести. Као свака морална поука у опште, може се и ово вештином учитељевом у згодном тренутку брже запамтити, али у колико ја знам, ово се не може чинити по неком утврђеном плану.

Кад се говори о представљању као једној способности, која се може образовати и усавршавати, онда се пада у исто онаку заблуду, као кад се памћење тако сматра. Ученику се може у томе помагати, да он помоћу говора, у свези са скицама или

малеричним представљањем, себи представи неке ствари, на пр. какву ратну лађу, тропску шуму или неко дивно шеталиште. Али, тиме се способност представљања само у толико култивирани, у колико свака успешна представа олакшава неку другу исте врсте. Ни у једној данашњој методи није примљено неговање представљања као један систематички посао. Према у понеким школским вежбањима по кад кад и то бива у zgodним моментима, ипак нигде то неговање није правилно проведено.

У највећем своме значају појављује се уобразиља као стваралачка моћ код вештака и песника, и као таква моћ, она се никако не добија каквим изучавањем или образовањем, и ако томе припомажу сва средства и путеви, којима се дух богати. Она је из васпитних метода искључена, по што не спада у делокруг школин. Али, она садржи у себи један елемент, који припада и најнижим и најлошијим играма уобразиља, и то је елемент осећања или душевног узбуђења по коме се вештачке творевине разликују од научних. Свако вештачко дело годи ма коме од наших јаким осећања: љубави, гњеви, осветљивости, осећању узвишенога, осећању смешнога и многим другим. Научни је проналазак једна ствар чисте, на пару и динар, прорач унапредности.

По што се вештак задовољавању ових осећања подаје, то узима он сувише слободу у своме предмету; он претерује, доводи опет у ред, допушта измишљања и највеће претераности и крајности, и није ни на који начин везан за истинитост и стварност. У томе се и састоји ова драж, што је има литература, коју уобразиља ствара, а нарочито ово вреди за младеж. Романом се чини много већи ефекат на осећања, него ма чиме из стварнога света, а баш за овим јаким надражајима ми и те-

жимо. Међу тим то не значи, да се тиме уобразиља култивираше, већ више да се у њој ужива да се осећањем изазивају друга осећања. Дати довољно поља за рад уобразиље, значи одати се осећањима, и сад је једино питање: којим осећањима?

Ова врста уобразиљног рада мора се на првом месту сматрати као извор задовољства, као један придатак уживањима у животу. Поред оног уживања, што га добијамо додиром са стварношћу, ми тежимо још и за оним, које долази са стране идеалности. Но, идеалност је нешто са свим различито за различно доба старости: басне и чудновате приче за младеж, а озбиљна појезија за старије. Прво нема ничега васпитног у себи; јер тиме се не поучава нити се упућује, већ се губи у осећањима. До родитеља стоји, да ли ће они своју децу овом врстом фантастичке литературе обрадовати, као год што до њих стоји, да ли ће са својом децом шетати по пољу или давати им празнична уживања. Такве ствари имају својих добрих а и рђавих страна, што се лако може оценити, само кад се узму у обзир и штете и користи, које су везане са свачим што је измишљено.

Док душевна узбуђења почивају на подражају фантазије, као својој основи, дотле у малеричним представама, сценама и догађајима има и неки извесан интелектуални елемент, који раздражава и распаљује. Овај утицај остане у памћењу услед проузрокованог узбуђења. То после постане као један део наше готовине, која се доцније може корисно употребити. Из тога могу произлазити творевине наше сопствене фантазије, а тако исто, то може служити и на то, да се праве истине разума улепшају и осветле. Пређемо ли на песничке творевине више врсте, то ћемо још одабраније малеричне представе тамо скупити. Ми скупљамо за наша осећања најдрскије црте чо-

вечијег Ђенија. Овде је измишљено један елеменат у нашем образовању. Али, у колико се он у школи може применити, то би имало да се тачније процени.

Јасно је, да се ова способност представљања, о којој смо сада говорили, појачава осећањима, али, у исто време, њу ова осећања и ограничавају, и скрећу је у извесан правац. Представа се баш онако схваћа како годи осећањима, и никако другаче. Да се представи неко бојно поље или битка, потребно је великог духовног конструктивног рада, али та представа неће никад бити потпуна. Делови, који најјачи интерес произведе, и примају се са највећом живошћу и брзо схваћају; ми пробирамо и издвајамо оне појединости, које нас највише узбуђују, а о целом поретку и саставу добијамо са свим површан утисак.

Учитељев рад за неговање уобразиље мора бити на то управљен, да се претераности у осећањима и њихови замањливи правци угушују, а да се негује и вежба

потпуно и свестрано она, доиста велика интелектуална функција — а то је способност, да се сцене и догађаји, које ми нисмо сами приметили и видели, могу тачно и у свима линијама и односима потпуно представити. И не сузбијајући помоћ, која му долази од осећајних интереса, учитељ, се труди, да њихов једностран, партајичан правац спречује, још више: да њихово изопачавање истинитости сарађује и угушује. Развити у образују тако, да она служи као један помоћник за представљање онога, што ми нисмо видели, и имати довољно снаге, да се она при томе увек креће, у границама потпуне, стварне истинитости, то је велики духовни рад, кога и сами образовани ретко постигну. Таква је снага већ по себи један таленат, а изнети у zgodним приликама поље чаробности на криљима чудноватнога, само се из велике даљине приближује оној снази.

(Наставиће се)

ПРОСВЕТНИ ДОБРОТВОРИ

Г. Нићифор Павлевић, начелник среза козничког дао је 20 динара да се разделе најсиромашнијим ученицима александровачких основних школа.

Г-ђа Драга Јовановићка, кафеџица у ципреској касини у Нишу приликом доласка у Јелашницу у прошлом месецу дала је 12 динара, да се раздаду сиромашним ученицима јелашничке основне школе.

Г. Коста Берих, предавач зајечарске ниже гимназије, поклатио је библиотеци исте школе ове књиге:

1. Močnik, Dr. Fr. — Lehr- u. Uebungsbuch der Arithmetik für Unterrealschulen. Prag 1877.

2. — Lehrbuch der Arithmetik und Algebra für die oberen Klassen der Mittelschulen. — Wien 1880.

3. — Lehrbuch der Geometrie für die oberen Klassen der Mittelschulen. Wien 1877.

4. Bardey, Dr. E. — Methodisch geordnete Aufgabensammlung. — Leipzig 1879.